

Коммуникация [Текст] / Т.А. ван Дейк. – М., 1989. – 310 с. *Кубрякова Е.С.* Язык и познание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира [Текст] / Е.С. Кубрякова. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. *Ляпон М.В.* Модальность / М.В. Ляпон // Лингвистический энциклопедический словарь. – М., 1990. – С. 303–304. *Маріна О.С.* Контрастивні тропи й фігури в американській поезії модернізму: лінгвокогнітивний аспект : Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / О.С. Маріна / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2004. – 19 с. *Приходько А.М.* Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. [Текст] / А.М. Приходько. – Запоріжжя: Прем'єр, 2008. – 332 с. *Розова І.В.* Мовні засоби вираження авторської модальності (на матеріалі англійської сатиричної літератури ХХ сторіччя) : автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / І.В. Розова; Донец. нац. ун-т. – Донецьк, 2008. – 20 с. *Селіванова О.О.* Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / [авт.-уклад. Селіванова О. О.]. – Полтава : Довкілля – К, 2006. – 716 с. *Смушинська І.В.* Суб'єктивна модальність французької прози / І.В. Смушинська; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2001. – 255 с. *Смушинська І.В.* Модальність французького художнього тексту: типи та засоби вираження: Автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.05 / І.В. Смушинська / КНУ ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 39 с. *Bybee J., Fleischman S.* (eds.). *Modality in Grammar and Discourse. Typological Studies in Language* / J. Bybee, S. Fleischman. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1995. – 575 p. *Coates J.* *The Semantics of Modal Auxiliaries* / J. Coates. – London: Croom Helm, 1983. – 259 p. *Enkvist N.E.* *Discourse type, text-type and cross-cultural rhetoric* / N.E. Enkvist In: TIRKKONEN-CONDIT, S. (ed.) // *Empirical research in translation and intercultural studies.* – Tübingen: Gunter Narr Verlag., 1991. – P. 5–16. *Fowler R.* *Linguistics and the Novel* / R. Fowler. – London: Methuen, 1977. – 141 p. *Gavins J.* (Re) thinking Modality: A Text-world Perspective / J. Gavins // *Journal of Literary Semantics.* – Vol. 34(2). – 2005. – P. 79–93. *Gavins J.* *Text World Theory* [Text] / J. Gavins. – Edinburgh: Edinburgh University Press, 2007. – 193 p. *Grice H.P.* *Meaning* / H.P. Grice // *Philosophical Review*, 1957. – Vol. 66. – P. 377–388. *Hengeveld K.* *Layers and operators in functional grammar* / K. Hengeveld // *Journal of linguistics*, 1989. – Vol. 25. – P. 127–157. *Lyons J.* *Semantics* / J. Lyons. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. – Vol. II. – 897 p. *Nuyts J.* *Modality: Overview and linguistic issues* / J. Nuyts. In W. Frawley (ed.) // *The Expression of modality.* – Berlin and New York: Mouton de Gruyter, 2006. – P. 1–26. *Rescher N.* *Topics in philosophical logic* / N. Rescher. – Dordrecht: Reidel Publishing Co., 1968. – 347 p. *Palmer F.R.* *Modality and the English Modals* / F.R. Palmer. – London; New York: Longman, 1979 (1990 – 2nd edition). – 196 p. *Semino E.* *Language and world creation in poems and other texts* / E. Semino. – Longman: London and New York, 1997. – 288 p. *Simpson P.* *Language, Ideology and Point of View* / P. Simpson. – London: Routledge, 1993. – 198 p. *Turner M.* *The Literary Mind: The Origins of Thought and Language* / M. Turner. – USA: Oxford University Press, 1996. – 208 p. *Werth P.* *Text worlds: Representing conceptual space in discourse* / P. Werth. – London: Longman, 1999. – 390 p. *Yule G.* *The Study of Language* / G. Yule (3rd ed.). – Cambridge, New York: Cambridge University Press, 2006. – 273 p.

УДК : 811.111:81'42

ЗАЛУЖНА М. В.

(Запорізький національний університет)

ЛІНГВІСТИЧНІ ВИМІРИ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: ПРИНЦИП – КАТЕГОРІЯ – ПОНЯТТЯ – КОНЦЕПТ – ФРЕЙМ

У статті розглядається категорійно-поняттєвий апарат, який розкриває сутність невизначеності стосовно її мовної специфіки. Основна увага приділяється тлумаченням термінів, що позначають різні аспекти невизначеності, проводиться розмежування та встановлюється співвідношення між ними. У статті доводиться, що термін «категорія» у застосуванні до невизначеності має логіко-філософський характер, «поняття» – логіко-психологічний, «концепт» і «фрейм» – лінгвокогнітивний та лінгвокультурологічний.

Ключові слова: невизначеність, принцип, категорія, поняття, концепт, фрейм.

Залужная М. В. *Лингвистические измерения неопределенности: принцип – категория – понятие – концепт – фрейм.* В статье рассматривается категориально-понятийный аппарат, который раскрывает сущность неопределенности применительно к ее языковой специфике. Основное внимание уделено трактовке терминов, обозначающих различные аспекты неопределенности, проводится разграничение и устанавливается соотношение между ними. В статье доказывается, что термин «категория» применительно к неопределенности имеет логико-философский характер, «понятие» – логико-психологический, «концепт» и «фрейм» – лингвокогнитивный и лингвокультурологический.

Ключевые слова: неопределенность, принцип, категория, понятие, концепт, фрейм.

Zaluzhna M. V. *Linguistic Dimensions of Uncertainty: Principle – Category – Notion – Concept – Frame.* The article deals with the categorial apparatus that reveals the essence of uncertainty in regard to its lingual peculiarities. The main attention is paid to the definitions of the terms used in linguistic sphere to denote various aspects of uncertainty, the delimitation and correlation between them is defined. It is proved in the paper that the term “category” applied to uncertainty has a logical-philosophical character, “notion” – logical-psychological, “concept” and “frame” – linguo-cognitive and linguo-culturological.

Keywords: uncertainty, principle, category, notion, concept, frame.

Кардинальні зміни наукової парадигми гуманітарного знання, що відбулися наприкінці ХХ століття і тривають досі, не могли не позначитись на його термінологічному апараті. Так, в лінгвістиці місце системно-структурної парадигми посіла парадигма антропоцентрична (дослідницький інтерес лінгвістів змістився із структури мови на її функціонування та носіїв), а широке використання у лінгвістичних розвідках здобутків інших наук (зокрема,

впровадження до лінгвістичного обігу принципу невизначеності) засвідчило їх інтегративний міждисциплінарний характер. Оскільки залучені до лінгвістичних теоретизувань інші гуманітарні, а також природничі й точні науки описують мовні явища кожна у своїх термінах, традиційна поняттєва база стала потребувати уніфікації та переосмислення, що зумовлює **актуальність** даного дослідження. **Наукова новизна** роботи полягає у тому, що центральне поняття нашої наукової розвідки – принцип невизначеності – увійшло до гуманітарної сфери з квантової механіки відносно нещодавно та чи не вперше екстраполюється на лінгвістичну проблематику.

Досліджуючи особливості функціонування принципу невизначеності у лінгвістичній парадигмі, доцільно провести конкретизацію та розмежування термінів, що почасти відносяться до невизначеності, але не є тотожними та позначають це явище з різних кутів зору – розглядають його у логіко-філософському, загальнонауковому, гуманітарному та лінгвістичному аспекті, тому Основна проблема терміновжитку полягає у тому, що усі ці поняття є ключовими для гуманітарних наук (зокрема, лінгвістики), проте їх розуміння залежить від наукової парадигми досліджень. До того ж, вони позначають ментальні сутності й процеси, які неможливо безпосередньо спостерігати. Тому **метою** дослідження постає уточнення та узгодження загальнонаукової та лінгвістичної термінології стосовно невизначеності. Для цього планується виконати низку **завдань**: виявити основні терміни, що вживаються у лінгвістичній сфері на позначення аспектів невизначеності; надати тлумачення цим термінам; провести розмежування між ними. При розгляді способів імплементації принципу невизначеності до проблематики лінгвістичних досліджень неминуче постає питання про співвідношення між цим терміном та іншими, що вже наявні у широкому вжитку лінгвістики у зв'язку з поняттям «невизначеність», як-от «принцип», «категорія», «поняття», «концепт» і «фрейм», вони і стали **об'єктом** нашого дослідження.

Поняття *принцип* (від лат. *principium* – «основа», «початок») тлумачиться як «центральне пояснення, особливість, покладена в основу створення або здійснення будь-чого» [Словник іншомовних слів 2000, с. 762], або «центральне поняття, основа системи, яка є узагальненням та поширенням певного положення на усі явища тієї області, із якої даний принцип абстраговано» [Философский словарь 1980, с. 294]. Це гносеологічна категорія, форма існування теоретичного знання, «основна керівна ідея, що складає методологічну основу теорії, предметної галузі або науки в цілому» [Некрасов, Некрасова 2010].

У кожній галузі наук існують десятки принципів і законів. Так, до найцінніших надбань точних наук справедливо відносять принцип невизначеності В. Гейзенберга. Виявилось, що цей принцип має ширшу сферу застосування, і завдяки своєму загальнометодологічному характеру він став у пригоді в царині філософії, логіки, літературознавства (завдяки теорії постмодернізму). Він ще не розглядався як принцип лінгвістичний, хоча в історії мовознавства деякі спроби екстраполяції закономірностей існування фізичних явищ на явища лінгвістичні стали доволі успішними. Так, проведення аналогії між принципом відносності А. Ейнштейна та законами, що управляють формуванням картини світу у людській свідомості, призвело до формулювання «принципу мовної відносності» Сепіра-Уорфа. У цій аналогії виявляється всезагальний закон симетрії [Манакин 2004, с. 47], що пронизує усе наукове пізнання, весь фізичний та духовний світ, у якому живе людина, «діалектична сутність єдності світоустрою та його мовного вираження» [Манакин 2004, с. 64].

Принцип у лінгвістиці – це фундаментальна закономірність роботи мовленнєвих механізмів людини [Селіванова 2010, с. 600], він виявляється у точці перетину загальнонаукових і лінгвістичних параметрів процесу когніції. Найбільш детальний перелік принципів мовознавства наведено у монографії К. Тищенка, він налічує 36 пунктів, серед яких принципи сигніфіки, принципи синтактики, принципи ідіолектики, принципи контрастики [Тищенко 2000, с. 216–217]. Принцип невизначеності поки не застосовувався в аналізі мовних явищ, проте новітні дослідження обґрунтовують доцільність його включення до переліку лінгвістичних принципів. Разом з тим, невизначеність для мовознавства не є явищем абсолютно новим, традиційно вона фігурує у формі граматичної категорії

неозначеності. Поняття принципу й категорії не є тотожними, це стосується і логіко-філософського, і лінгвістичного їх тлумачення.

Категорія – (від гр. *katēgoria* – висловлення, звинувачення, ознака) – найбільш загальне фундаментальне поняття, що відображає сутнісні, закономірні зв'язки й відношення об'єктів пізнання та дослідження [Селіванова 2010, с. 222]. У логіко-філософському сенсі термін «категорія» має 2 основні тлумачення: (1) найзагальніший принцип мислення та найпростіша форма осягнення дійсності (до таких належать категорії пізнання) [Философия 2004]; (2) первісна основна форма буття об'єктів пізнання (категорії буття) [ФЭС 2003]. Отже, категорія – одна з пізнавальних форм мислення людини, яка дозволяє узагальнити її досвід і здійснювати його класифікацію, це стійкий принцип, що зорганізує мислення. У цьому значенні принцип невизначеності наближується до логіко-філософської категорії невизначеності.

А от у мовознавстві *мовна категорія* традиційно розуміється дещо інакше – як група однорідних одиниць, об'єднаних деякими загальними ознаками. Проте і загальнофілософський погляд, і антропоцентрична спрямованість найсучасніших лінгвістичних досліджень свідчать про неусувність когнітивного компоненту з мовних явищ, у тому числі й категорій. Мовні категорії як форми мовної свідомості допомагають людині впорядковувати отримані знання про світ і про себе та забезпечують єдність мови як системи у всіх її індивідуальних проявах. Тому у світлі останніх тенденцій у лінгвістиці під категорією розуміють когнітивну структуру, концептуальний клас, що складається з елементів – членів категорії, об'єднаних «родинною подібністю». Як і будь-яка мовна категорія, неозначеність у тому чи іншому аспекті знаходить своє втілення в усіх мовах. Однак досліджувана мовна категорія має унікальну поняттєву основу, завдяки чому вона отримує різноманітні засоби репрезентації в залежності від особливостей конкретної мови, насамперед граматичними засобами. Граматична категорія неозначеності – це результат складної, інколи суперечливої, взаємодії об'єктивного світу й людської свідомості, що отримало відображення у мові. Та це не єдиний спосіб існування невизначеності у царині мовних явищ.

Не менш важливим для нашої розвідки є аналіз невизначеності як категорії тексту. Лінгвістика тексту також демонструє власний погляд на поняття категорії. *Текстова категорія* – надпарадигмальна інваріантна ознака, що відображає найбільш суттєві закономірності текстом й актуалізованих текстів. Така дефініція виходить із логічного трактування категорій як гранично загальних фундаментальних понять, що відтворюють найбільш істотні, закономірні зв'язки та відношення реальної дійсності та пізнання [Селіванова 2010, с. 718]. Категоріальний статус та роль невизначеності у світлі здобутків постмодернізму є предметом нашої особливої уваги.

Ще дві іпостасі, форми існування невизначеності у мовному середовищі – це поняття невизначеності та концепт «невизначеність». Терміни «*поняття*» та «*концепт*» належать до історичних дублетів [Демьянков 2007, с. 606], адже «поняття» є калькою латинського «*conceptus*». Однак як синоніми у науковому мовленні вони використовуються доволі рідко, суттєві зрушення в методологічних принципах і в об'єктах досліджень вимагають їх чіткого розмежування, в сучасному науковому узусі ці терміни вживаються у різних значеннях. Проблемі розмежування термінів «концепт» і «поняття» присвячено чимало авторитетних лінгвістичних розвідок (Воркачов С. Г., Степанов Ю. С., Арутюнова Н. Д., тощо). Попри деякі розбіжності у тлумаченні, більшість з них одноставні у тому, що поняття – категорія логіко-психологічна, а концепт – лінгвокогнітивна та лінгвокультурологічна.

Пізнання реальної дійсності реалізується шляхом утворення понять і оперування ними. Поняття виступає і як початковий елемент пізнання, і як його результат. Будь-яка логічна форма має понятійний характер. *Поняття* – це узагальнене відображення предметів і явищ в нашій свідомості, ступінь пізнання, відображення об'єктивної дійсності, що оточує нас, в нашій свідомості, це згусток численних, вже здобутих знань про предмет, стислий в одну думку [Философский словарь]. Це певне уявлення, яке виражається за допомогою узагальнення істотних ознак предмета або групи предметів і утворює мовну єдність. Поняття – це насамперед логічна і гносеологічна категорія, але також цей термін застосовується і в

лінгвістиці через те, що поняття є категорією мислення і не може існувати без мовної оболонки, воно реалізується в слові.

Концепт – один з найбільш популярних і найменш одностайно дефінованих термінів сучасної лінгвістики. Спочатку термін «концепт» (від лат. *conceptus* – поняття, *conscipere* – збирати, вбирати в себе, представляти себе, утворювати) вживався як синонім слова «поняття». Проте на початку 90-х років у вітчизняному мовознавстві переглядається традиційний логічний зміст цього терміну. Це пов'язано, передусім, зі зміною наукової парадигми гуманітарного знання, що почалася в кінці минулого століття, коли на місце пануючої системно-структурної парадигми прийшла парадигма антропоцентрична. У зв'язку з перехідністю сучасного періоду розвитку лінгвістики та залученням здобутків когнітивної науки дослідники не прийшли до єдиного розуміння терміну «концепт». У лінгвістичній літературі наводяться точки зору на нього як на: (1) логічну категорію (Р. Павіленіс, Ю. С. Степанов та ін.); (2) поняття практичної (буденної) філософії (Н. Д. Аругюнова, А. А. Жданова, Щ. Г. Ревзіна та ін.); (3) основну одиницю національного менталітету (В. В. Колесов); (4) багатовимірне утворення (В. І. Карасик, С. Х. Ляпін та ін.).

Отже, у сучасній науці спостерігаються три основні напрями або підходи до розуміння концепту: когнітивне, культурологічне та лінгвістичне. Приміром, когнітивний підхід до концепту демонструє О. С. Кубрякова, яка тлумачить концепт як одиницю ментальних або психічних ресурсів свідомості; оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону, концептуальної системи і мови мозку (*lingua mentalis*), усїєї картини світу, відбитої в людській психіці. У процесах мислення людина оперує концептами, які відбивають зміст результатів людської діяльності і пізнання світу у вигляді деяких «квантів» знання [Кубрякова 1997, с. 90]. Це відомості про те, що індивід знає, припускає, думає, уявляє про об'єкти світу. Представники Воронежської наукової школи – З. Д. Попова, І. А. Стернін розуміють концепт як глобальну розумову одиницю, що є «квантом структурованого знання» [Попова, Стернін 2007, с.]. Концепт, на їх думку, структура ментальна, але має мовну реалізацію, адже репрезентується в мові лексемами, фразеосполученнями, словосполученнями, пропозиціями, текстами і сукупностями текстів. Розглянувши мовні вирази концепту, ми можемо отримати уявлення про його зміст у свідомості носіїв мови.

На противагу їм, Ю. С. Степанов розглядає «концепт» з культурологічної точки зору: «Концепт — це ніби згусток культури в свідомості людини [Степанов 1977, с. 40]; те, у вигляді чого культура входить у ментальний світ людини та завдяки чому людина сама залучається до культури та впливає на неї». Неможливо не погодитись з його ж думкою про те, що поняття та концепт – це терміни різних наук; перший вживається головним чином в логіці й філософії, другий функціонував переважно в математичній логіці, а останнім часом закріпився у культурології» [Степанов 1977, с. 40]. Потребує уточнення розширення сфери застосування терміну «концепт» за рахунок когнітивістики й лінгвістики. Лінгвокогнітивний підхід демонструє О. М. Селіванова, на думку якої концепт — це інформаційна структура свідомості, різноsubstrатна, певним чином організована одиниця пам'яті, яка містить сукупність знань про об'єкт пізнання, вербальних і невербальних [Селіванова 2010, с. 292]. У більшості досліджень концепти вважають фіксованими ментальними утвореннями, які мають стійкі асоціації з мовними виразниками [Старко 2012, с. 47], тобто ментальний зміст, об'єктивований мовними засобами.

Аналіз лінгвістичної літератури свідчить про існування кількох напрямів, у рамках яких розглядаються стосунки «концепт»-«поняття». Представники одного напряму стверджують, що термін «концепт» ширше за термін поняття. Згідно з цим трактуванням, термін «концепт» - це гранично широке мисленнєве утворення, що включає і поняття, і уявлення, і поведінкові стереотипи в якості «редукованих форм» (М. В. Піменова, І. А. Стернін, В. І. Карасик та ін.). Подібне бачення проблеми представлено в роботах В. Маслової, на думку якої «якщо поняття – це сукупність пізнаних істотних ознак об'єкту, то концепт – це ментальне національно-специфічне утворення, планом змісту якого є уся сукупність знань про цей об'єкт, а планом вираження – сукупність мовних засобів (лексичних, фразеологічних та інших)» [Маслова].

Незважаючи на різноманітність тлумачення концепту, дослідники єдині в думці, що концепт – умовна ментальна структура. Він має чисто когнітивний статус і не існує поза мисленням. Значною мірою концепт обумовлений чинниками певної етнокультури, що також є його відмінною рисою. Але в усіх своїх варіантах концепт орієнтований на поняття як свій інваріант. Таким чином, в понятті сукупність ознак мислиться як жорстка і строго організована ієрархічна структура, тоді як в інтенціонал концепту як одиниці психологічної за своїм характером, можуть включатися і «зайві», випадкові ознаки, закріплені в особистому досвіді, в побутовому знанні індивіда.

Поняття – це те, про що люди домовляються, їх конструюють, щоб мати спільну мову при обговоренні проблем; «концепти» ж існують самі по собі, їх люди реконструюють з тим чи іншим ступенем (не)впевненості [Дем'янков 2001]. Слід погодитися з думкою Ю. С. Степанова, що «на відміну від «понять», про «концепти» не тільки думають, їх відчують; вони – предмет емоцій, симпатій чи антипатій, а інколи і зіткнень» [Степанов 2001]. Поняття-думка, будучи позначеним словом, стає концептом. Саме концепт відповідає уявленню про ті значення, образи, на які людина спирається і якими оперує в процесі мислення в повсякденному житті, у ньому відбита сутність гносеологічного процесу і людського функціонування. З цього виходить, що поняття належить до розумової діяльності людини, якій властиве узагальнене й опосередковане відбиття дійсності. Концепт же включає в себе емоції, образи, символи і може утворюватися, оминаючи розумові логічні операції.

Таким чином, поняття належить до наукової картини світу, а концепт є основною одиницею «наївної», побутової картини світу. Якщо поняття носить універсальний характер, то зміст концепту обумовлено лінгвокультурними особливостями предмета чи явища. Будь-який концепт – це елемент певної концептуальної системи носія свідомості як інформації про дійсний або можливий стан речей у світі і в якості такого пов'язаний з усією множиною інших, дійсних або можливих, «систем думок», що відбивають погляди на світ [Воркачев 2002]. Однією з таких світоглядних систем і є постмодернізм, тому концептові у його межах мають бути притаманні специфічні риси та особливі засоби актуалізації.

Зміна терміну «поняття» як набору істотних ознак на термін «концепт» - не просто термінологічна заміна: концепт – це завжди знання, структуроване у *фрейм*, а це означає, що він відбиває не просто істотні ознаки об'єкту, а всі ті, які в цьому мовному колективі заповнюються знанням про сутність [Телия 1996, с. 96]. У процесі когніції людина протистоїть тому, що не має меж, не тільки фрагментуючи його, виділяючи значущі відрізки і створюючи його психічний образ, відображений у когнітивних і мовних репрезентаціях, але і типізує свій досвід, зводячи його в повторювані схеми [Алефиренко 2007, с. 45].

Справді, відношення концепту з його лексичною реалізацією відтворюється у понятті «фрейм» [Бехта], і саме мовні (у тому числі й лексичні) засоби актуалізації концепту "uncertainty" є одним із шляхів лінгвальної реалізації принципу невизначеності. *Фрейм* (англ. frame – каркас, остов; будова, структура, система; рамка) – структура, що репрезентує стереотипні, типізовані ситуації у свідомості людини і призначена для ідентифікації ситуації, яка ґрунтується на певному ситуативному шаблоні. Якщо розглядати концепт як одиницю мислення, певне знання, то фрейм є форма організації цього знання, спосіб його структурування у процесі мислення. Його визначають як структуру даних для подання знань про типову ситуацію чи типові властивості об'єкта [Кубрякова 1997, с. 187-188], як структуру репрезентації знань, у якій відображено набуту досвідним шляхом інформацію про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкцію щодо її використання [Селіванова 2010, с. 771]. Дослідження фреймової структури концепту "uncertainty" може дозволити з'ясувати специфіку його актуалізації у художніх текстах.

Найрозповсюдженішим серед сучасних дослідників є підхід, згідно з яким розглянуті феномени виокремлюють як типи концептів: *уявлення* як узагальнені чуттєво-наочні образи, що розглядаються як ядро концепту; *схеми* як абстрактні конфігурації образів; *поняття* як найбільш істотні його ознаки; *фрейми* різних типів як способи представлення стандартних знань і т. ін., а також *пізнавальні* та *художні концепти*, які відрізняються ступенем детермінованості та підпорядкованості законам логіки [Алефиренко 2005, с. 58].

Отже, в результаті аналізу доходимо **висновків**, що невизначеність як характеристика буття людини, пізнання нею дійсності та деяких аспектів людської мови має різні іпостасі та форми прояву. У цьому дослідженні розглядатиметься перш за все *принцип* невизначеності як гносеологічна категорія, одна із найважливіших форм існування теоретичного знання, основна керівна ідея, що складає методологічну основу певної теорії або предметної галузі. Він постає важливим чинником, що впливає на процес когніції, зумовлюючи можливість віднести його також і до лінгвістичних принципів.

Невизначеність у мовознавстві є явищем доволі вивченим, але у формі граматичної категорії неозначеності. *Категорія* як термін філософії та логіки – це одна з пізнавальних форм мислення людини, яка дозволяє узагальнити її досвід і здійснювати його класифікацію, це стійкий принцип, що зорганізує мислення. У цьому сенсі принцип невизначеності наближується до логіко-філософської категорії невизначеності. *Мовна категорія* традиційно розуміється дещо інакше – як група однорідних одиниць, об'єднаних деякими загальними ознаками. Проте і загальнофілософський погляд, і антропоцентрична спрямованість найсучасніших лінгвістичних досліджень свідчать про неусувність когнітивного компоненту (а, отже, і принципу невизначеності) з мовних явищ, у тому числі й категорій. Тому в існуванні категорії неозначеності вбачаємо лише один з проявів принципу невизначеності.

Ще двома формами існування невизначеності у мовному середовищі є *поняття* невизначеності та *концепт* «невизначеність». Попри деякі розбіжності у тлумаченнях, більшість спеціалістів однакові у тому, що поняття – категорія логіко-психологічна, а концепт – лінгвокогнітивна та лінгвокультурологічна. Поняття містить загальні й специфічні ознаки предметів і явищ, носить універсальний характер, а зміст концепту обумовлено лінгвокультурними чинниками. В понятті сукупність ознак мислиться як строго організована ієрархічна структура, а в інтенціонал концепту як одиниці «наївного» знання, психологічною за своїм характером, можуть включатися і випадкові, індивідуальні ознаки, закріплені в особистому досвіді індивіда. Звідси витікає, що поняття невизначеності ми застосовується для опису фіксації цього явища у мові, а концепт – коли йдеться про індивідуально-авторські засоби відбиття невизначеності у художньому мовленні.

Невизначеність як *фрейм* є формою організації того знання, яким є концепт, спосіб його структурування у процесі мислення. Постмодерному текстові властиві специфічні форми структурування інформації, тому дослідження фреймової структури концепту "uncertainty" дозволить з'ясувати специфіку його актуалізації у художніх текстах епохи постмодерну. Таким чином, традиційні постулати дозволяють визначити невизначеність як гносеологічно-мовну універсалію та у **перспективі** вийти на новий методологічний рівень дослідження принципу невизначеності у термінах лінгвістики.

Література

- Алефиренко Н. Ф. Речевой жанр, дискурс, культура / Н. Ф. Алефиренко // Жанры речи. Жанр и культура. – Саратов : Издательский центр «Наука», 2007. – Вып. 5. – С. 44–55. Алефиренко Н. Ф. Современные проблемы науки о языке / Н. Ф. Алефиренко. – М., 2005. Бехта І. А. Співвідношення й взаємодія семантичних фреймів дискурсу модернізму та їх параметральні характеристики / Бехта І. А. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://book.net/index.php?p=achapter&bid=18629&chapter=1>. Воркачев С. Г. Концепт счастья в русском языковом сознании: опыт лингвокультурологического анализа / С. Г. Воркачев. – Краснодар, 2002. – 142 с. Демьянков В. З. Термин «концепт» как элемент терминологической культуры / В. З. Демьянков // Язык как материя смысла: Сборник статей в честь ак. Н. Ю. Шведовой. – М. : Издательский центр «Азбуковник», 2007. – С. 606–622. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. Лузина : [под ред. Кубряковой Е. С.]. – М. : Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с. Манакин В. Н. Сопоставительная лексикология / В. Н. Манакин. – К. : Знання, 2004. – 326 с. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика / В. А. Маслова. – 2-е изд. – Минск : ТетраСистемс, 2005. – 256 с. Некрасов С. И., Некрасова Н. А. Философия науки и техники / С. И. Некрасов., Н. А. Некрасова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://terme.ru/dictionary/906/word/princip>. Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – М. : АСТ : Восток-Запад, 2007. – 314 с. – (Лингвистика и межкультурная коммуникация. Золотая серия). Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с. Словник іншомовних слів / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К. : Довіра, 2000. – 1018 с. Старко В. Терміни «концепт» і «категорія» в дослідженні мовної категоризації світу / Василь Старко // Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка» : Серія «Проблеми української термінології». – 2012. – № 733. – С. 42–48. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры / Ю. С. Степанов. – М. : Академический проект, 2004. – С. 42–67. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический, культурологический аспекты / В. Н. Телия. – М. : Школа «Языки русской культуры», 1996. – 288 с. Тищенко К. М. Метатегорія мовознавства / Костянтин Миколайович Тищенко. – К. : Основи, 2000. – 350 с. Философский словарь / Под ред. И.Т.Фролова – 4 изд. – М. : Политиздат, 1980. – 444 с. Философия : Энциклопедический словарь / Под ред. А. А. Ивина // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://terme.ru/dictionary/187/word/kategorija>. ФЭС : Философский энциклопедический словарь / Ред.-сост. Е. Ф. Губский и др. – 2003 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://terme.ru/dictionary/184/word/kategorija>